

Księgozbiór Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w latach 1821-1944

Księgozbiór Biblioteki utworzonego w dniu 6 grudnia 1820 roku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego (*Societas Medica Varsoviensis*) [dalej w skrócie TLW], od początku swego istnienia, to jest od następnego 1821 roku rósł i powiększał się głównie dzięki ofiarności lekarzy - członków tego Towarzystwa, którzy przekazywali do jego zbiorów publikowane przez siebie medyczne prace naukowe, lub też będące w ich posiadaniu dzieła lekarskie innych autorów niezależnie od formy, miejsca i daty ich powstania. A ponadto Towarzystwo w swoim budżecie, corocznie rezerwowało pewne sumy na kupno książek oraz prenumeratę czasopism dla utrzymywanej przez siebie biblioteki. Gromadzone w ten sposób zasoby biblioteczne, w skład których wchodziła polska i obca literatura z zakresu medycyny i nauk pokrewnych były bogatym w źródła wysokiej wartości warsztatem naukowym dla ogółu lekarzy, którzy wielokrotnie zwracali się do tej biblioteki z prośbą o wskazówki bibliograficzne, lub też wypożyczenie poszukiwanych przez nich materiałów.

W wyniku tej formy gromadzenia zbiorów w Bibliotece Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego [dalej BTLW] były księgozbiory znanych lekarzy: Ludwika Andersa (1854-1920), który oprócz licznych, pojedynczych darów przekazał także kosztowny zbiór 400 tytułów dzieł z zakresu medycyny wewnętrznej i pediatrii. Zbiór dzieł medycznych doktora Teodora Andersa (1857-1886). Zbiór dzieł pozostałych po doktorze Ludwiku Bondym (1859-1928), 1 065 dzieł pozostałych po doktorze Adamie Ciaglińskim (1860-1933). 1150 dzieł z księgozbioru profesora Włodzimierza Brodowskiego (1823-1903). 680 dzieł z biblioteki doktora Henryka Dobrzyckiego (1843-1914). Stare druki ofiarowane przez doktora Kazimierza Filipowicza (1845-1891). 800 tytułów dzieł ze zbioru doktora Dawida Faluma (1793-1866). 2 236 dzieł zgromadzonych

przez doktora Władysława Sajkiewicza (1850-1929). Liczne dary przekazane przez doktora Bolesława Gepnera (1835-1913). Stare druki ofiarowane przez Stanisława Gieysztorą. W spuściźnie po doktorze Wiktorze Grosterze (1847-1904) BTLW otrzymała 461 dzieł. Wśród ofiarodawców dzieł dla tej biblioteki był także doktor Teodor Hering (1847-1925). Około 1000 woluminów dzieł przekazano do BTLW w spuściźnie po doktorze Aleksandrze Heinrichu (-1908). Kilkaset tomów ofiarował BTLW profesor Henryk F. Hoyer (1834-1907). Około 400 tytułów dzieł ofiarował doktor Stanisław Janikowski (1833-1881), jeden z bibliotekarzy tego Towarzystwa. W spuściźnie po doktorze Romanie Jasińskim (1853-1898) BTLW otrzymała cały jego księgozbiór medyczny. A w spuściźnie po Adamie Karczewskim (1860-1909) i Władysławie Krajewskim (1855-1907) BTLW otrzymała około 3 000 druków z zakresu położnictwa i ginekologii oraz chirurgii ginekologicznej.

Duże partie książek przekazał BTLW doktor Kościkiewicz. Od doktora Ludwika Koehlera (1799-1870) BTLW otrzymała 3 129 tytułów dzieł medycznych. W 1895 roku BTLW otrzymała prawie cały księgozbiór Leona Konitza (1822-1895). W spuściźnie po profesorze Julianie Kosińskim (1833-1914) do BTLW włączono 307 tytułów dzieł przeważnie o tematyce chirurgicznej. W zbiorach BTLW znalazł się cały księgozbiór doktora Stanisława Kościńskiego (1837-1883), także wieloletniego bibliotekarza tego Towarzystwa. Doktor Wacław Lasocki (1837-1921) przekazał do BTLW bardzo cenne dzieła medyczne z XVI, XVII i XVIII wieku. W BTLW był cały księgozbiór doktora Antoniego Lebedzińskiego. Bardzo dużo książek i czasopism ofiarował BTLW doktor Wilhelm Lubelski (1832-1891). Cenne dzieła medyczne z XVI, XVII i XVIII wieku ofiarował BTLW doktor Bolesław Lutostański (1837-1890). W spuściźnie po doktorze Władysławie Matlakowskim (1821-1895) BTLW otrzymała prawie cały, zgromadzony przez niego księgozbiór medyczny. 369 tytułów dzieł przekazali BTLW spadkobiercy doktora Monkiewicza. Duże partie książek i czasopism przekazał BTLW doktor Franciszek Neugebauer (1856-1914) który oprócz tego, wraz ze zbiorem ponad 65000 woluminów medycznych dzieł naukowych zwrócił się do Zarządu TLW z prośbą o umieszczenie tych dzieł w osobnej szafie na której widniałby napis informujący o tym z czyjego pochodzą one daru. Wśród ofiarodawców dzieł do BTLW był także doktor Józef Emilian Peszke (1845-1916), również jeden z wieloletnich bibliotekarzy tego Towarzystwa. A także Romuald Płaskowski (1821-1896)

od którego BTLW otrzymała całą szafę wypełnioną mapami, atlasami i słownikami. A także dzieła ze zbiorów doktora Witolda Placzkowskiego (1851-1882). Zbiór 370 dzieł lekarskich z księgozbioru Edwarda i Eugeniusza Rutschów. W spuściźnie po profesorze Bronisławie Sawickim (1860-1931) BTLW otrzymała 1191 cennych dzieł z zakresu chirurgii teoretycznej i operacyjnej. Ponad 430 broszur z zakresu chorób układu oddechowego wydanych w językach: polskim, angielskim, niemieckim i francuskim przekazał do zbiorów BTLW profesor Alfred Sokołowski (1850-1924) wraz z kartkami sporządzonymi przez dra fil. Eugeniusza Sokołowskiego. Karty te były umieszczone w siedmiu specjalnie na ten cel sporządzonych futerałach. Później, w spuściźnie po Alfredzie Sokołowskim TLW otrzymało jeszcze szafę biblioteczną z książkami i portret zmarłego profesora wykonany przez artystę malarza Stanisława Lentza (1861-1920). Bardzo cenne dzieła medyczne z XVI, XVII i XVIII wieku BTLW otrzymała od doktora Władysława Stępińskiego (?-1899). W zbiorach BTLW znalazł się prawie cały księgozbiór profesora Wiktora Szokalskiego (1811-1891).

Od 1850 roku w BTLW było ponad 1 340 tytułów dzieł z zakresu położnictwa i ginekologii otrzymanych z pierwszego w dziejach tego Towarzystwa zapisu testamentowego sporządzonego przez doktora Feliksa Trojańskiego (1766-1849) z Białegostoku. Duże partie książek medycznych przekazał TLW doktor (?) Turchowski.

Od 1920 roku w zbiorach BTLW znajdowało się ponad 900 tytułów dzieł z księgozbioru doktora Edwarda Zielińskiego (1861-1921), także wieloletniego bibliotekarza tego Towarzystwa. Na marginesie dodam, że doktor Edward Zieliński własnym sumptem jako pierwszy w Warszawie urządził gabinet rentgenowski w szpitalu Przemienienia Pańskiego na Pradze.

Oprócz indywidualnych ofiarodawców zbiory BTLW zasilaly także krajowe i zagraniczne towarzystwa i uczelnie lekarskie. Między innymi w 1878 roku BTLW wchłonęła znaczną część rozwiązanego w 1870 roku Towarzystwa Paryskiego Lekarzy Polskich.

Opiekę nad księgozbiorem BTLW w okresie 123 lat jego istnienia sprawowało 20 bibliotekarzy, członków tego Towarzystwa. W latach 1821-1825 funkcję bibliotekarza sprawował ówczesny sekretarz TLW doktor Jan Theiner (?-1828), który prawdopodobnie był współtwórcą i egzekutorem wprowadzonego wówczas zwyczaju doręczania do domu ponad 20 tytułów prenumerowanych przez TLW zagranicznych czaso-

pism oczekującym na nie czytelnikom. Był więc bibliotekarzem ruchomej biblioteki - czytelni Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, które nie miało jeszcze wówczas własnej, stałej siedziby dla siebie i swoich zbiorów. Na posiedzenia wynajmowało lokale prywatne lub rządowe, np. w domu Potkańskiego przy ulicy Długiej, sale w Pałacu Kazimierzowskim, w szkole Farmaceutycznej, w pałacu Mostowskich, czy też gabinet anatomiczny Uniwersytetu Warszawskiego przy ulicy Jezuickiej 73, w którym od 1836 do 1857 roku ulokowało swój księgozbiór przeniesiony później do domu Petyskusa przy ulicy Wierzbowej 11, w którym przetrwało do października 1873 roku, kiedy to ówczesny bibliotekarz tego Towarzystwa, doktor Stanisław Kościński (1837-1883) rozpoczął przenosiny TLW, do jego własnej, stałej siedziby przy ulicy Niecałej 7. W lokalu tym BTLW przetrwała do dnia 6 sierpnia 1944 roku kiedy to uległa całkowitemu zniszczeniu przez podpalenie.

Od pierwszego roku istnienia BTLW, kiedy w jej zbiorach było zaledwie kilkadziesiąt pojedynczych zeszytów zagranicznych czasopism lekarskich, napływały do niej dary ofiarowane przez członków tego Towarzystwa. Z tego źródła BTLW otrzymała wówczas (w 1821 roku) pierwszą polską gazetę lekarską pt. *Primitiae physico-medicae ab us qui Polonia et extra eam medicinam faciunt collectae* Lesnae 1750-Zulichów 1753.

Kolejnym, drugim bibliotekarzem TLW, w latach 1826-1830 był doktor medycyny i chirurgii Maurycy Woyde (1791-1877), jeden z współorganizatorów Towarzystwa, który do 1830 roku czuwał nad regularnym zaopatrywaniem kolegów w zamówione przez nich, a będące w obiegu zagraniczne czasopisma lekarskie. Woyde przeprowadził pierwszą w dziejach tej biblioteki kontrolę oraz selekcję księgozbioru TLW. Przyczynił się także do uzupełnienia zdekompletowanych już wówczas roczników czasopism oraz do przekazania zbędnych dubletów do biblioteki szpitala głównego Dzieciątka Jezus przy placu Wareckim w Warszawie.

Od stycznia 1830 do dnia 19 maja 1835 roku urząd bibliotekarza TLW sprawował doktor Leopold August Leo (1792-1868), który zwiększył o cztery tytuły ilość prenumerowanych przez TLW zagranicznych czasopism lekarskich. Od maja 1835 do końca 1837 roku opiekę nad BTLW sprawował doktor Wilhelm Malcz (1795-1852), który w 1835 roku, chwilowo przyjął tę bibliotekę do swego mieszkania, proponując aby sporządzono katalog przeniesionych do niego książek. W latach 1837-1839 funkcję bibliotekarza pełnił doktor Jerzy Lewestamm (1801-?).

który opracował pierwszą w dziejach tej biblioteki ustawę regulującą udostępnianie jej zbiorów. Po nim, w latach 1840-1841 bibliotekarzem TLW był doktor Ludwik Berg (?-1842) a następnie w latach 1842-1856 doktor Ludwik Grabowski (1813-1894), który opracował rzeczowy spis książek tej biblioteki liczącej już wówczas ponad 2 200 tytułów dzieł a także alfabetycznie uszeregował skorowidz nazwisk autorów tych dzieł. Za jego urzędowania na stanowisku bibliotekarza BTLW w 1849 roku urządzono czytelnię czasopism przy tej bibliotece. Po nim kolejno w latach 1857-1858 funkcję bibliotekarza pełnili doktor Anastazy Hiszel (1798-1859) i Hipolit Korzeniowski (1827-1879), którzy rozpoczęli prace nad sporządzaniem nowego, działowego katalogu tej biblioteki, którą w październiku 1857 roku czasowo ulokowano w Instytucie Szczepienia Ospy Ochronnej szpitala Dzieciątka Jezus u doktora Józefa (Muelhausena) Mulhausena (1818-1884), który następnie w latach 1859-1860 piastował funkcję bibliotekarza Towarzystwa liczącej wówczas 2 232 tytuły dzieł (7 345 woluminów) książek biblioteki. W latach 1861-1862 opiekę nad zbiorami TLW sprawował doktor Henryk Łuczkiwicz (1826-1891) a po nim w latach 1863-1864 doktor Wilhelm Lubelski (1832-1891), który przy pomocy doktora Stanisława Janikowskiego (1833-1881) przeprowadził kolejną selekcję ówczesnych zbiorów Towarzystwa. W wyniku tej selekcji w roku 1864 na łamach *Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego* opublikowano *Pierwszy spis dubletów i dzieł treści nielekarzkiej Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. Następnym bibliotekarzem BTLW był doktor Stanisław Janikowski (1833-1881), który przygotował i opublikował na łamach tego samego *Pamiętnika* kolejny, *Drugi spis dubletów Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. Rozpoczął także pracę nad przygotowaniem do druku pełnego katalogu tej biblioteki. Po Janikowskim funkcję bibliotekarza objął doktor Szymon Porta (1840-1910), który po kolejnej kontroli księgozbioru tej biblioteki zebrał materiały i w roku 1869 opublikował pierwszy w dziejach TLW *Katalog Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. W latach 1872-1883 bibliotekarzem był doktor Stanisław Kościński (1837-1883), autor *Dopełnień I Katalogu Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego* wydanego nakładem tego Towarzystwa w 1874 roku. W Katalogu tym Kościński zamieścił dzieła wpisane do inwentarza biblioteki w latach 1869-1874. Kościński był także autorem nowej Ustawy Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, nowego systemu układu książek na półkach

tej biblioteki. W latach 1883-1895 funkcję bibliotekarza TLW pełnił doktor Józef Emilian Peszke (1845-1916) - autor nowego regulaminu Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Następnie w latach 1896-1902 bibliotekarzem TLW był doktor Edward Zieliński (1861-1921), który przeprowadził kolejną kontrolę księgozbioru tej biblioteki liczącej wówczas 18 902 woluminy książek oraz zbiór ponad 40 tytułów czasopism. Zieliński zmeliorował liczący wówczas 22 385 kartek katalog rzeczowy tej biblioteki przygotowując jednocześnie kartki do nowego katalogu rzeczowego. Dziełem doktora Zielińskiego były także osobne katalogi dla słowników (54 tytuły), rękopisów (84 tytuły), foliantów (330 tytułów), poloników, dla których spisał 3 367 kartek na dzieła od litery A do P, a także dzieł niekompletnych, których w 1896 roku było 103 tytuły.

W latach 1903-1910 bibliotekarzem TLW był doktor Józef Bieliński (1848-1926), który dokonał między innymi przeniesienia księgozbioru czytelnicy do innego lokalu w tym samym budynku przy ulicy Niecałej 7.

Kolejnym bibliotekarzem TLW w latach 1911-1938 był doktor Maksymilian Zweigbaum (1854-1943), który przeprowadził kolejną kontrolę zbiorów tej biblioteki, liczącej już wówczas 28 791 tytułów dzieł oraz bardzo bogaty dział czasopism. Zweigbaum rozpoczął monitowanie czytelników. Sporządził wykaz inkunabułów (9) i starych druków (318 z XVI i 468 z XVII wieku). Spisał też 2 396 dubletów, a w roku 1917 rozpoczął opracowywanie katalogu kartkowego słownikowego, czyli uproszczonego katalogu rzeczowego dla podręczników i monografii. Ostatnim bibliotekarzem TLW w latach 1938-1939 był doktor Franciszek Białokur (1869-1942), po którym w 1939 roku zarząd nad zbiorami TLW objął niemiecki urzędnik Gesundheitskammer dystryktu warszawskiego - Herr Klemmann.

Do końca 1938 roku w BTLW zgromadzono 68 382 woluminy książek oraz 204 tytuły czasopism wydane w 17 różnych językach, takich jak na przykład: angielski, bułgarski, czeski, francuski, grecki, hiszpański, japoński, litewski, łaciński, niemiecki, polski, rosyjski, rumuński, serbski, szwedzki, węgierski i włoski. Załącznikiem księgozbioru Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego było zaprenumerowane w styczniu 1821 roku w paryskiej firmie wydawniczej Ballarda francuskie czasopismo lekarskie pt. *Journal desversal des sciences medicales*.

Oprócz książek i czasopism w zbiorach BTLW było 186 rękopisów, między innymi takich lekarzy, jak: Jerzy Bedbar (1776-1839), Franciszek

Brandt (1777-1837), Feliks Trojański (1786-1849), Aleksander Korewa (1791-1874), Michał Homolicki (1791-1881), Roman Czetyrkin (1797-1865), Andrzej Janikowski (1799-1864), Aleksander Le Brun (1802-1868), Theodor Ch. Billorth (1829-1894), Ignacy Baranowski (1833-1914), Bronisław (Choynowski) Chojnowski (1836-1870), Teofil Belke (1840-1899) i inni. Ponadto gromadzono tam także pochodzące z darów eksponaty anatomiczne - kości z czaszek zwierząt i ludzi, albumy fotograficzne preparatów histologicznych z pracowni Stanisława Serkowskiego (1872-1937) z Łodzi, znaczki pamiątkowe i bilety zjazdowe, albumy z fotografiami lekarzy, np. profesorów Szkoły Głównej Warszawskiej (1862-1869) - dar profesora Henryka F. Hoyera (1834-1907). Okolicznościowe medale pamiątkowe, takie jak na przykład brązowy medal wybity w 1809 roku na pamiątkę założenia Akademii Nauk Lekarskich w Warszawie - dar doktora Janusza F. Nowakowskiego (1832-1883). Medal wybity na pamiątkę 250 rocznicy założenia Akademii Wileńskiej (1578 r.), ofiarowany w 1877 roku przez doktora Henryka Dobrzyckiego (1843-1914). Medal wybity na pamiątkę 50-lecia pracy zawodowej doktora Augusta Wolffa (1768-1846), współtwórcy omawianego tutaj Towarzystwa, ofiarowany do zbiorów TLW przez doktora Stanisława Janikowskiego. Medal wybity w 1857 roku na pamiątkę otwarcia Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie a pochodzący ze zbiorów tego samego ofiarodawcy.

Od 1855 roku w zbiorach BTLW była recepta Mikołaja Kopernika (1473-1543) ofiarowana przez Dominika Szulce, a także zbiór recept Kliniki Terapeutycznej i Chirurgicznej Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego z 1820 roku ofiarowany w 1932 roku przez doktora Tadeusza Kurellę oraz fotografie i portrety lekarzy zdobiące salę posiedzeń tego Towarzystwa, w której dominował posąg Jędrzeja Śniadeckiego (1768-1838) wykonany na zamówienie TLW w 1874 roku przez artystę rzeźbiarza Ludwika Kucharzewskiego.

Bibliografia:

1. Wiktor Szokalski: *Rys historyczny Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. T. 67. 1872, s. 337-338, 392-412.
2. Stanisław Kościński: *Krótki rys dziejów Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. Tamże, t. 71. 1875, s. 520-527.
3. Maksymilian Zweigbaum: *Dzieje Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. *Medycyna* 1939, s. 31-36, 67-73.
4. Franciszek Białokur: *Dzieje Biblioteki TLW*. Tamże, s. 514-517.
5. Józef Peszke: *Stulecie Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Stulecie pierwsze*. Warszawa 1931.
6. Andrzej Skrzypczak: *Dzieje Biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. *Archiwum Historii Medycyny*. T. 35. 1972, s. 393-403.
7. Aniela Szejczerowa: *Siedziby Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w latach 1820-1944*. Tamże, t. 63, 1980, 127-146.
8. Wanda Foltyn: *Biblioteka Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. Tamże, t. 46. 1983, s. 149-182.
9. Hanna Bojczuk: *De Bibliotheca Societarum Varsoviensis. Biblioteka Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego (1821-1944)*. *Medycyna-Dydaktyka-Wychowanie*. T. 16. 1984, s. 71-99.
10. Ryszard Zabłotniak: *Towarzystwo Lekarskie Warszawskie*. W: *Słownik polskich towarzystw naukowych*. T. 2. 1990, s. 400-405.
11. Hanna Bojczuk: *Biblioteka Towarzystwa Paryskiego Lekarzy Polskich*. W: *Z Badań Nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*. T. 11. Warszawa 1991, s. 175-194.